ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА 20.08.2025 | Анна Ґеворґян

Червоні лінії визначено, чекаємо на зелене світло

Реакція Ірану на угоду між Азербайджаном і Вірменією була несподіваною. Чи стане вона шансом для діалогу з США?

На початку серпня лідери Вірменії та Азербайджану, Нікол Пашинян та Ільхам Алієв, підписали мирну декларацію в Білому домі за присутності президента США Дональда Трампа. Поряд з такими пунктами, як відданість мирним переговорам і співпраця в Мінській групі ОБСЄ, декларація містить згадку про будівництво TRIPP (Trump`s Route for International Peace and Prosperity). Цей 42-кілометровий транзитний шлях перебуватиме під суверенітетом і юрисдикцією Вірменії та з'єднає Азербайджан із його ексклавом Нахічевань. Таке рішення мало викликати жорстку реакцію Ірану та Росії, чиї інтереси в питанні транзитних маршрутів є взаємовиключними: Іран давно виступає проти будь-яких екстериторіальних коридорів, а от Росія прагне активної присутності в них. Але Іран відреагував несподівано й неоднозначно. Однією з причин цього може бути 12-денна війна між союзом Ізраїль – США та Іраном, інша причина – логіка самого маршруту.

12-денна війна показала, що військово-стратегічна інфраструктура Ірану дуже вразлива. Це об'єктивно так: головна опора регіональної політики та безпеки Ірану, колись єдина «Вісь Опору», тепер фрагментована й ослаблена. Сирія більше не проіранська, «Хезболла» зазнала серйозних втрат, погрози на адресу хуситів стали більш прямими, а удари США по них – більш цілеспрямованими. Стратегічні союзники Ірану, Росія та Китай, під час війни не робили нічого, крім риторичних засуджень.

Стратегічні союзники Ірану, Росія та Китай, під час війни не робили нічого, крім риторичних засуджень

Водночас можна стверджувати, що, хоча формально режим може зберігати єдність, недавні події всередині країни свідчать про можливість внутрішніх змін. Під час війни ключові рішення ухвалювали президент Пезешкіан і міністр закордонних справ

Арагчі, які наголошували на необхідності дипломатії, а також на розрізненні підходів США та Ізраїлю. Після війни і Пезешкіан, і Арагчі дали інтерв'ю американським медіа, де підкреслили свою готовність відновити переговори зі США про мирну ядерну програму Ірану. Ба більше, Пезешкіан в інтерв'ю Такеру Карлсону зазначив, що Іран готовий приймати американських інвесторів за умови зняття санкцій і що гасло «смерть Америці» не стосується ані американського народу, ані посадових осіб. Ця позиція викликала різку критику з боку іранських консерваторів. Варто згадати й про такі чинники, як процес зміни верховного лідера та ослаблення Корпусу вартових ісламської революції (КВІР), адже саме це може визначити, чи вдасться Іран до ідеологічної переорієнтації, чи до зміцнення відносин зі США.

Іран і TRIPP

Транзитний маршрут через вірменський Сюнік і пропозицію США щодо цього обговорювали ще до 8 серпня. Деталі пропозиції (або пропозицій) офіційно не оприлюднювалися, але після публікації статті Фонду Карнегі та заяви посла США в Туреччині як вірменська, так і міжнародна преса почала говорити про таку можливість. Мирна декларація від 8 серпня також містила важливий пункт про транзитний маршрут через Вірменію під назвою *Trump's Route for Peace and Prosperity* (TRIPP).

Реакція Ірану на цю подію теж була двояка. З одного боку, ще до підписання було опубліковано статтю Алі Акбара Велаяті, в якій він доволі різко висловився про «втручання третьої сторони». Про своє занепокоєння цим Іран говорить уже багато років, виступаючи проти так званого Зангезурського коридору, тобто зміни кордонів між Вірменією та Іраном і залучення сторонніх сил безпеки.

Між тим в пункті декларації, який стосується маршруту, чітко сказано, що всі комунікації будуть «ґрунтуватися на повазі до суверенітету, територіальної цілісності та юрисдикції держав». За таких умов TRIPP не матиме ознак екстериторіального Зангезурського коридору (якого роками вимагав Азербайджан).

Офіційною відповіддю Тегерана на опублікований текст декларації став пресреліз, в якому Міністерство закордонних справ привітало зусилля зі встановлення миру між Вірменією та Азербайджаном, але висловило занепокоєння перспективою присутності США в регіоні. Незабаром після підписання декларації відбулися телефонні розмови між прем'єр-міністром Пашиняном і президентом Пезешкіаном, а також між міністрами закордонних справ Араратом Мірзояном і Аббасом Араґчі. Після цих розмов, за якими послідував візит до Тегерана заступника міністра закордонних справ Вірменії Вагана Костаняна, Пезешкіан і Араґчі зробили кілька заяв. Зокрема про те, що Ірану пообіцяли врахувати в декларації його "червоні лінії", що в тексті немає згадки про присутність, тим паче збройну, третьої сторони, і що Вірменія запевнила, що підписання декларації жодним чином не позначиться негативно на ірано-вірменському кордоні.

В статті, опублікованій у *Foreign Policy* під назвою «Час міняти парадигму», колишній міністр закордонних справ Ірану, який також обіймав посаду заступника президента в перший місяць президентства Пезешкіана й мусив піти в відставку під тиском консерваторів, пише про необхідність відкрити країну для можливого співробітництва з сусідами і з Заходом, будуючи відносини на взаємовигідних економічних проєктах. Стосовно вірмено-азербайджанської угоди він наголошує: «Крізь призму цієї парадигми можливостей Іран та навіть Росія і Туреччина можуть розглядати недавню угоду між Азербайджаном і Вірменією в Вашингтоні не як загрозу, а як можливість – шанс пожвавити транзитну співпрацю на Кавказі між Іраном, Росією і Туреччиною разом з Вірменією, Азербайджаном і Грузією. Нова угода створює новий глобальний контекст, в якому наша регіональна ініціатива 2019 року більш життєздатна. Це означає унікальні інвестиційні можливості для приватного сектору в США та інших країнах».

Візит президента Пезешкіана став важливою нагодою усунути всі залишкові занепокоєння Ірану щодо транзитного маршруту в Сюнікському регіоні та залучення США до нього

В рамках візиту президента Пезешкіана до Вірменії 18-19 серпня було підписано 10 меморандумів про взаєморозуміння та спільну декларацію про прагнення двох країн «поглибити відносини та підняти їх на рівень стратегічного партнерства». Під час спільної пресконференції обидва лідери підкреслили особливу роль збереження міжнародних кордонів та нові можливості у сфері сполучення. Цей візит став важливою нагодою усунути всі залишкові занепокоєння Ірану щодо транзитного маршруту в

Сюнікському регіоні та залучення США до нього, а також обговорити деталі відкритих можливостей співпраці з урахуванням нових обставин. У свою чергу, спільний бізнес-форум, що відбувся під час візиту, був «спрямований на поглиблення та диверсифікацію торговельно-економічних зв'язків між двома країнами».

Виважена реакція Ірану на кардинальні зміни на Південному Кавказі 8 серпня дозволяє робити припущення про майбутню роль Ірану і про шанси на зміни в ірано-американських відносинах. Участь (або, принаймні, зацікавленість) Ірану в регіональних проєктах за підтримки США забезпечить Вірменії сприятливе середовище, де можна буде захистити суверенітет, безпеку та економічну стабільність, а також геостратегічні інтереси. Крім того, Єреван зможе розраховувати на співпрацю з Тегераном в просуванні коридору Північ – Південь паралельно з TRIPP. Це означає створення справжнього «Перехрестя миру», яке пропонує вірменський уряд.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Анна Ґеворґян
Єреван

Анна Ґеворґян (Anna Gevorgyan) – іраністка, наукова співробітниця
Центру досліджень культури та цивілізацій.